SLOVENSKÝ OREL A JEHO SPORY S BRNĚNSKÝM ORELSKÝM ÚSTŘEDÍM V PRŮBĚHU 30. LET 20. STOLETÍ

OREL IN SLOVAKIA AND ITS DISPUTES WITH OREL HEADQUAR- TERS IN BRNO DURING 1930S

T. Tlustý

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, Katedra tělesné výchovy a sportu

Abstract

The presented article deals with the disputes of members of Orel in Slovakia with headquarter of the Czechoslovak Orel in Brno and their later efforts for independence. Czechoslovak Orel was the Catholic physical education association which structure changed a few times during interwar period. Several amendments of the statutes caused to considerable contradictions in Orel organization. The management of organization had disputes with members of Orel from Slovakia for almost entire 1930s. Slovaks increasingly called for independence, which they tried to achieve by many means. However, they did not succeed in gaining independence for a long time. The independent association Slovak Orel was established after the proclamation of Slovakia's autonomy. However, Slovak Orel did not rejoice from its existence for a long time. Its activities had to be terminated during the same year and Slovaks had to wait for its resume several decades.

Keywords: Orel; Czechoslovakia; separation; officials; physical education and sport

Souhrn

Předkládaná stať pojednává o sporech slovenských orlů s brněnským orelským ústředím a jejich pozdějších snahách o osamostatnění. Československý Orel byl katolický tělocvičný spolek, jehož struktura zůstala po skončení první světové války dlouho v pohybu. Několikerá úprava stanov zapříčinila nakonec značné rozpory v celé organizaci. Vedení spolku tak vedlo téměř celá 30. léta spory se slovenskými orly, kteří čím dál tím více volali po samostatnosti, které se snažili dosáhnout téměř všemi prostředky. Získat ji se jim ovšem dlouho nedařilo. Teprve po vyhlášení autonomie Slovenska vznikl samostatný spolek Slovenský Orel. Ten se ovšem ze své existence dlouho neradoval. Svou činnost musel ještě téhož roku ukončit a na své obnovení si nakonec počkal dlouhá desetiletí.

Klíčová slova: Orel; Československo; separace; funkcionáři; tělesná výchova a sport

Úvod

Počátky Orla, který je v první řadě spolek sdružující lidi katolického vyznání, lze hledat na přelomu 19. a 20. století, kdy začaly v českých zemích vznikat první tělocvičné odbory při již existujících katolických spolcích. K jejich vzniku přispěla značná náboženská nevšímavost v Sokole a následně i v SDTJ (Svaz dělnických tělocvičných jednot). Orelské hnutí ale vykazovalo alespoň zpočátku velikou roztržitost. V průběhu první světové války většina orelských jednot zanikla nebo přerušila činnost. Cvičení pak probíhala jen v nepatrném zlomku zbylých. Vedením Orla byla dokonce diskutována otázka, zda by neměla celá organizace svou činnost ukončit.¹

Po skončení první světové války ale došlo k opětovnému rozvoji orelského hnutí v českých zemích a také ke spojení jeho české a moravské části, čímž vznikl samostatný spolek – Československý Orel.

¹ Tlustý, T. (2018). Počátky a vývoj orelské organizace na Moravě do roku 1914. *Studia Sportiva*, 12(1), 94–106.

Tlustý, T. (2019). Počátky a vývoj orelské organizace v Čechách do roku 1914. *Česká kinantropologie*, 23(1–2), 62–77.

První stanovy celostátní orelské organizace byly úředně schváleny v roce 1919. Čsl. Orel ale také usiloval o rozšíření své činnosti na Slovensko a Podkarpatskou Rus.² To se mu také, zvláště v případě Slovenska, dařilo. Brzy byla zahájena příprava úprav stanov, a to tak, aby více vyhovovaly potřebám celé organizace.³

Návrh na podobu celé organizace byl původně takový, že 3–6 blízkých jednot bude tvořit okrsek, okrsky budou sloučeny do okresních a krajských svazů či žup. Ty pak měly tvořit části tří zemských svazů: Čechy, Morava se Slezskem a Slovensko. Vše mělo být sdruženo pod jednotnou organizaci – Československého Orla s brněnskou ústřední radou v čele.⁴ Nový návrh stanov byl předsednictvem předložen ústřední radě na plenární schůzi, která se sešla 17. dubna 1921. Na moravské zemské konferenci, která proběhla 24. dubna 1921, byl nový návrh stanov předložen k posouzení také zemským a župním radám. Hlavními změnami ovšem bylo odstranění okresních a krajských svazů a zavedení pouze okrsků a žup, přičemž župy v jednotlivých zemských celcích měly být vždy podřízeny zemským radám.⁵

Další změna stanov se začala připravovat v polovině 20. let. Nové stanovy již neměly počítat se zemským vedením. Právními jednotkami se měly stát župy. Dopředu se však počítalo s tím, že tato organizace bude mít především na Slovensku alespoň zpočátku potíže. Tamní Čsl. Orel totiž za svými českými a moravskými kolegy trochu zaostával, a to jak materiálně, tak i organizačně.⁶ Vedení Čsl. Orla vidělo jako velkou výhodu ve zrušení zemských rad především to, že příspěvky, které členstvo pravidelně odvádělo, by se nedělily na čtyři díly (ústřední rada, zemská rada, župy a úrazový fond), ale pouze na tři (ústřední rada, župy a úrazový fond). Větší část peněz tedy zůstala přímo v župách, které s nimi mohly nakládat a zkvalitňovat tak podmínky pro své členy. Tyto stanovy ovšem později vyvolaly veliké rozpory uvnitř orelské organizace.⁷

Nástin procesu schvalování nových orelských stanov

Schvalování nových orelských stanov se velice protahovalo. Důvodem bylo, že Orelstvo ve druhé polovině 20. let připravovalo svůj druhý celostátní slet – Svatováclavské dni Orelstva v Praze 1929.⁸ Teprve po jeho skončení se předsednictvo Čsl. Orla snažilo zaměřit svou pozornost k novým stanovám a přetvoření celé organizace na základě pouze třech právních jednotek.⁹ Plánovaná redukce orgánů Čsl. Orla ale vyvolala nevoli, která přerostla v revoltu rušené zemské rady Orla v Čechách. Slováci,

² Štumbauer, J., Tlustý, T., & Malátová, R. (2015). *Vybrané kapitoly z historie tělesné výchovy, sportu a turistiky v českých zemích do roku 1918*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, s. 86–87.

³ Beranová, J., & Waic, M. (1998). *Kulturně výchovná a vzdělávací činnost českých tělovýchovných organizací*. Praha: Národní muzeum, s. 37.

⁴ Orel: Věstník Orla Československého, IV., 1919, č. 12, s. 144–148.

⁵ Národní archiv, Fond Československý Orel, Karton 13, Tisková orelská služba 1946–48, Blíže neo- značený dokument Tiskové orelské služby, dne 21. července 1947.

Národní archiv, Fond Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě, Karton 132, sg.109-8/59 (Vývoj a činnost katolické tělovýchovné jednoty Orel), Sicherheitsdienst–RFSS, SD–Leitabschnitt Prag, Prag, den 1.2.1940.

⁶ Orel: Ústřední list Československého Orelstva, XI., 1926, č. 19, s. 289.

Orel: Ústřední list Československého Orelstva, XI., 1926, č. 20–21, s. 306.

⁷ Orel: Ústřední list Československého Orelstva, XI., 1926, č. 19, s. 299–300.

Z žákovských, dorosteneckých i členských příspěvků bylo např. v letech 1926–1929 hned 35 % odvedeno do úrazového fondu. Zbýlých 65 % bylo na Moravě a ve Slezsku rozděleno na dvě poloviny, z nichž jednu dostala ústřední rada Orla a druhou župy. V Čechách bylo oněch zbýlých 65 % rozděleno následovně: Dvě pětiny obdržela zemská rada. Stejný díl byl odveden i ústřední radě Orla. Zbylou jednu pětinu získaly župy. Na Slovensku nebyly příspěvky odváděny.

⁸ Tlustý, T. (2020). Svatováclavské dni Orelstva v Praze 1929 – jejich přípravy a průběh. *Česká kinantropologie*, 24(1–2), 41–57.

⁹ Nová tělesná výchova: list pro tělesnou výchovu, tělocvik, sport, hry, skauting a pro vědecké studium těchto oborů, III., 1930, s. 107.

kteří měli v ústředí silnější slovo než Češi, měli ke schválení stanov také své výtky.¹⁰ Bylo tudíž třeba celou věc řešit, a to tak, aby byla zachována jednotu celé organizace. Proto nebylo vedením Čsl. Orla rušení zemských svazů striktně vyžadováno, což situaci značně uklidnilo. Počítalo se ale se značným omezením jejich pravomocí (a do budoucna i zřejmě s jejich zrušením).

Plenární schůze ústřední rady Orla rozhodla na svém zasedání dne 19. ledna 1930, že dne 2. března 1930 proběhne valný sjezd Čsl. Orla, který plánovanou změnu stanov definitivně schválí a celou organizaci tím nově ustanoví. Osnovy stanov připravované předsednictvem ústřední rady Orla byly totiž plenární schůzí jednohlasně schváleny. Jediné komplikovanější hlasování způsobila otázka, zda územní svazy mají být organizovány na základě samostatných stanov, či na základě řádů. Schválena byla nakonec druhá varianta. Zemské radě české a slovenské bylo následně uloženo připravit návrh řádů, kterými měla být upravena působnost zemských svazů.¹¹

Změnou stanov se následně zabýval II. mimořádný valný sjezd Čsl. Orla. Jednání zahájil starosta organizace Jan Šrámek. Po vyřešení a přečtení několika dalších neodkladných záležitostí se přikročilo k hlavnímu bodu jednání. Dopředu však bylo jasné, že jeho prosazení nebude lehké. Den před sjezdem se totiž konalo sezení ústřední rady Orla, na kterém prohlásili reprezentanti z Čech a Slovenska, že trvají na zemských svazech. Byl tedy následně podán tento návrh: „*Pro jednotlivé země nebo kraje může ústřední rada Orla za souhlasu valného sjezdu a na přání zúčastněných žup zřídit zemské nebo krajské svazy. Tyto svazy budou pobočnými spolky Čsl. Orla a budou mít vlastní stanovy, jež pro ně vypracuje ústřední rada Orla a schválí příslušný zemský úřad.*“¹² Po následující diskuzi se přikročilo k hlasování o předběžném schválení stanov. Ty byly schváleny v poměru hlasů 96:22. II. mimořádný valný sjezd následně zplnomocnil ústřední radu Čsl. Orla, aby výše uvedený návrh zanesla do nových stanov, které měla urychleně připravit. Poté již následovaly nadšené projevy zemských starostů Augustina Rašky (Slovensko) a Jakuba Filipa (Čechy), kteří zde prohlašovali, že ač bylo mezi jejich zeměmi a ústředím v poslední době několik nedorozumění, vždy chtěli setrvat v orelské jednotě.¹³

V pořadí V. valný sjezd Čsl. Orla se konal na velikonoční pondělí 21. dubna 1930. Sjezd definitivně ustanovil celou orelskou organizaci. Nové stanovy již byly v této době schváleny Ministerstvem vnitra, a to pod číslem 23.170-30-6. Ministerstvo o nich rozhodlo dne 12. dubna 1930.¹⁴ Neschválilo je však tak, jak se Čsl. Orel usnesl. Ministerstvo totiž vzalo na vědomí pouze stanovy ústřední. Stanovy jednot a žup tak byly ponechány k vyřízení příslušným zemským úřadům. Nebylo tudíž možné zavést zamýšlený ústřední svaz žup a župní svazky jednot. Župy a jednoty se tudíž staly pobočnými spolky. Schválené stanovy nicméně byly pro všechny župy a jednoty závazné. Stanovy žup a jednot mělo odevzdat příslušným zemským úřadům samotné ústředí Čsl. Orla, které si mělo následně vyžádat jejich schválení.¹⁵

Počátky osamostatňování slovenského Orla – od schválení problematických spolkových stanov k přerušení komunikace slovenských orlů s brněnským ústředím

Schválená změna stanov, která v roce 1930 zahájila vlastní reorganizaci Čsl. Orla, neměla ale nadále mezi slovenskými orly příliš pochopení. Důvodem dalších komplikací bylo, že do roku 1930 existovaly na Slovensku s vlastními stanovami pouze jednoty Čsl. Orla. Slovesné župy a zemská rada slovenského

¹⁰ Vejvar, S. (2014). *Dějiny tělovýchovné organizace Orel v Čechách v letech 1909–1948* (Disertační práce, Univerzita Karlova v Praze, Praha, Česká republika), s. 254.

¹¹ Orel: Ústřední list Československého Orelstva, XV., 1930, č. 1, s. 5–6.

Československý Orel. (1930). Brno: Československý Orel, (nestránkováno).

¹² Orel: Ústřední list Československého Orelstva, XV., 1930, č. 4, s. 51.

¹³ Tamtéž, s. 49–53.

¹⁴ Od konce války se orelská organizace v Československu neustále vyvíjela. O její podobě se do této doby sněmovalo celkem osmkrát. Všichni tudíž doufali, že počáteční vývoj Čsl. Orla je díky ustanovení organizace V. valným sjezdem u konce a že bude následovat období o poznání klidnější.

¹⁵ Schválená změna stanov, která v roce 1930 zahájila vlastní reorganizaci Čsl. Orla, se nakonec jak v Čechách, tak především na Moravě a ve Slezsku setkala s pochopením. Proběhla bez větších problémů již v letech 1931 a 1932. O poznání hůře probíhala tato reorganizace na Slovensku, o čemž bude ještě pojednáváno.

Orel: Ústřední list Československého Orelstva, XIX., 1934, č. 20–21, s. 239.

Orel: Ústřední list Československého Orelstva, XIX., 1934, č. 20–21, s. 239.

Orla se sídlem v Trnavě totiž nebyly právníckými osobami, ale pouze pomocnými správními sbory. Reorganizační práce tak byly na Slovensku zahájeny až v lednu 1933. Dokončeny byly teprve po 20 měsících.¹⁶

Mezitím ovšem došlo k prvnímu pokusu o osamostatnění slovenského Orla. Záminku k vypracování stanov samostatného slovenského Orla dalo v podstatě IV. lehkooatletické mistrovství Čsl. Orla mužů, které se v roce 1932 konalo v Brně. Slovenští atleti, kteří na něj přijeli, se zde neprokázali platnými orelskými registracemi, a tudíž jim nebylo dovoleno závodit. V podstatě se ale jimi ani prokázat nemohli. Nové registrace byly zavedeny v roce 1932 a slovenský Orel jejich vydávání kvůli svým sporům s ústředím bojkotoval. Předem avizoval, že je začne vydávat až po vzniku Slovenského zemského svazu Orla. Tato aféra následně vyvolala na Slovensku rozhořčení, které vyvrcholilo návrhy na odtržení slovenského Orla od celostátní organizace. Byl také narychlo vytvořen „Zváz Čsl. Orla na Slovensku“ a vypracovány jeho stanovy. Za těmito snahami stál především Karol Sidor¹⁷ a jeho nejbližší spolupracovníci. Přípravované stanovy byly také zaslány tamnímu zemskému úřadu. Dne 20. ledna 1933 ale přišel přípis číslo 434 983/8a-192 se zamítavým stanoviskem, a to především kvůli ne zcela vyjasněnému vztahu k brněnskému ústředí Čsl. Orla.¹⁸

Napětí mezi ústředím a slovenským Orlem tak postupně vzrůstalo. Aktivitu totiž vyvíjeli, i když již v menší míře než v době navrhování a schvalování stanov, i autonomisté a separatisté. V menší míře proto, že k určitému kompromisu, zklidnění a vzájemné shodě došlo na poradě v Nitře dne 5. června 1933, kde se sešli zástupci orelského ústředí se zástupci slovenských žup a nitranské jednoty. Zde se dohodla další spolupráce a shoda, a to především díky tomu, že si všichni našli společného nepřítele v podobě Sokola. Jako již několikrát v historii byla i tentokrát orly kritizována jeho „rozpínavost“.¹⁹

Křehká spolupráce a shoda ovšem v orelské organizaci dlouho nevydržela. S blížícím se koncem léta tohoto roku uspořádal slovenský orel v Nitře svůj slet. Ten se konal v rámci Pribinových oslav. Z Čech a Moravy se na něj vypravilo 98 cvičenek, vedených Julií Nečasovou a Marií Jelínkovou. Kromě nich sem přijelo také okolo 100 cvičenců.²⁰ Na nitranských slavnostech se poprvé výrazněji vymezilo ústředí Čsl. Orla vůči Slovákům, neboť někteří z nich začali narušovat jednotu celé organizace. V průběhu slavností navíc došlo k celé řadě protistátních projevů. Ty začaly již na zmíněné tělocvičné akademii dne 12. srpna a pokračovaly i následující den. V průvodu, který probíhal 13. srpna, kráčeli se svými bojovými hesly zcela samostatně zástupci HSĽS (Hlinkova slovenská ľudová strana), a to přesto, že politickým stranám nebyla pořadatelé samostatná účast v průvodu dovolena. Po následném Hlinkově projevu na vojenském letišti se strhla „demonstrace“ proti státní vlajce a československé hymně. Následné protičeské ústní projevy přispěly k odchodu některých církevních hodnostářů i orelských činovníků ze slavností.²¹

¹⁶ Orel: Ústřední list Československého Orelstva, XIX., 1934, č. 20–21, s. 239.

¹⁷ Karol Sidor byl slovenský novinář a politik, jeden z vrcholných představitelů a ideologů umírněného klerikálního nacionalismu na Slovensku. Při volbě prezidenta v roce 1935 se stavěl proti tomu, aby HSĽS podpořila Edvarda Beneše, kterého naopak čeští a moravští orlové otevřeně podporovali. V roce 1938 se stal hlavním velitelem Hlinkovy gardy. Postupně získával významné politické postavení a funkce. V nich se ale brzy dostal do konfliktu s radikálními slovenskými nacionalisty a fašisty. Jeho snaha omezit řádění Hlinkovy gardy, kterou dříve sám zakládal, i zásahy proti dalším nacionalistickým a fašistickým excesům vedly k tomu, že byl na společný nátlak slovenských radikálů a Německa odstraněn ze všech významných funkcí a koncem roku 1939 byl odklizen do funkce velvyslance ve Vatikánu. Po roce 1945 se Karol Sidor rozhodl zůstat v zahraničí, v roce 1947 byl v nepřítomnosti odsouzen v poněkud diskutabilním procesu k dvaceti letům vězení.

¹⁸ Grexa, J. (1971). *Orol na Slovensku v r. 1919 – 1938* (Rigorózní práce, Univerzita Komenského v Bratislavě, Bratislava, Československo), s. 102–105.

¹⁹ Tamtéž, s. 105–109.

²⁰ Orel: Ústřední list Československého Orelstva, XIX., 1934, č. 20–21, s. 236.

²¹ Vejvar, S. (2014). *Dějiny tělovýchovné organizace Orel v Čechách v letech 1909–1948* (Disertační práce, Univerzita Karlova v Praze, Praha, Česká republika), s. 168–169.

Perútka, J. (1980). *Dejiny telesnej výchovy a športu na Slovensku*. Bratislava: Šport, s. 70.

Orel: Ústřední list Československého Orelstva, XVIII., 1933, č. 16, s. 187–188.

Orel: Ústřední list Československého Orelstva, XVIII., 1933, č. 17–18, s. 198–199.

Malá orelská účast z českých zemí navíc posloužila Karolu Sidorovi k dalšímu útoku na orelské ústředí: „*Po Pribinových slávnostiach, ktoré sú ozaj mezníkom v našom orolskom pohybe, musíme konečne zúčtovať s Brnom. Tu musia sa ukázať rozhodnými i tí, ktorí len k vôli Pribinovým oslavám robili taktiku a diplomaciu. My všetci musíme byť jedného presvedčenia: sme už dost silnými, aby sme sa od Brna vôbec odtrhli a osudy svoje vzali do svojich rúk. Koho o potrebnosti toho nevedely presvedčiť ani Pribinovy oslavy v Nitre – ten nemá čo hľadať v radoch slovenského orolstva!*“²²

V roce 1934 si již Čsl. Orel na Slovensku „hlasitě“ stěžoval na těžkosti, které mu reorganizace celého spolku přinesla. Upozorňoval, že i místní župy jsou kvůli změnám pracovní velmi přetíženy. To se údajně mělo projevit ztrátou vlastní iniciativy, a to především ve dvou velice důležitých částech orelské práce – tělovýchově a osvětové činnosti. Tělovýchovný a osvětový plán slovenského Orla pro rok 1934 byl totiž ustanoven v tuto dobu již nefungující zemskou radou, bez které, jak se ozývalo ze Slovenska, nebylo pro tento rok možné zadáné úkoly splnit. Čsl. Orel na Slovensku tvrdil, že bez svého zemského vedení není takřka schopen fungovat. Problémem ovšem bylo, že stále nebyla dokončena jeho župní reorganizace. Vyzýval navíc vedení Čsl. Orla, aby mu umožnilo obsadit svými lidmi některé funkce v ústředních sborech. Tento krok měl slovenskému Orlu významně pomoci s vyřešením jeho problémů a zodpovězením některých organizačních otázek. Činnost těchto pracovníků se měla následně odrazit v pracovním programu pozdějšího Zemského svazu žup Čsl. Orla na Slovensku, který plánovali zástupci Čsl. Orla ze Slovenska vybudovat. Tento svaz měl následně přizpůsobit svůj pracovní program potřebám Slovenska.²³

Tento rok nechal také III. náměstek starosty Čsl. Orla Matej Huťka vytisknout v časopise *Slovák* následující prohlášení: „*Všetci orolské pracovníci na Slovensku pracovali sme a pracujeme jen preto, že v ňom sme videli a vidíme čiste katolícku a rýdže slovenskú organizáciu. Ak by Orol na Slovensku nemal byť slovenským, tak radšej nechceme mať žiadneho Orla.*“²⁴

Vzniklou situaci na Slovensku mj. snažil vyřešit i VI. valný sjezd Čsl. Orla. Jako základ pro jednání přinesli slovenští členové usnesení Hlinkovy župy, která žádala, aby byly pro Zemský svaz žup Čsl. Orla na Slovensku schváleny následující kompetence:

1. *Svaz vydává legitimace pro všechny příslušníky Čsl. Orla na Slovensku* (tímto byl napaden § 8 stanov Čsl. Orla, který dával tuto pravomoc jedině sjezdu Čsl. Orla).
2. *Určuje odznak Čsl. Orla na Slovensku* (tímto návrhem došlo k napadení § 15 stanov Čsl. Orla, který přisuzoval tuto pravomoc sjezdu).
3. *Schvaluje kroje a úbory pro všechny kategorie členstva na Slovensku* (podle stanov náležela i tato pravomoc sjezdu Čsl. Orla).
4. *Rozhoduje o zahraničních vystoupeních Čsl. Orla na Slovensku.*
5. *Rozhoduje o změnách svých stanov* (napaden § 8 stanov Čsl. Orla, který dával tuto pravomoc jedině sjezdu Čsl. Orla).
6. *Rozhoduje o majetku slovenských jednot, žup i svém.*

Slovenským zástupcům zde bylo vysvětleno, že přijetí jejich požadavků by porušilo základní principy stanov hlavního spolku a že původně bylo myšleno, že Zemský svaz žup Čsl. Orla na Slovensku bude organizací pomocnou, jejímž úkolem bude zprostředkování orelského života na Slovensku. Slovenské požadavky ale spíše odpovídaly vrcholné organizaci, která by měla s původním Čsl. Orlem společné snad pouze jméno. Během jednání se sice podařilo některé požadavky Slováků odstranit a jiné zmírnit, ale i přesto trvali slovenští zástupci na takové konstrukci stanov svazu, která nebyla pro vedení Čsl. Orla přijatelná, neboť odporovala zákonům spolkového života. Slovenští zástupci tak trvali na projednání svých požadavků na ústřední radě, čemuž bylo vyhověno, a to především z toho důvodu, aby byla ukázána dobrá vůle věc řešit.²⁵

„*...Sjezd Čsl. Orla ukládá ústřední radě, aby na základě postulátů slov. žup, předložených ústřední radě návrhem župy Hlinkovy, pokud neodporují stanovám, vypracovány byly stanovy Zemského svazu žup na Slovensku, které vypracuje šestičlenná komise, stanovená ústřední radou Čsl. Orla, a podá příští*

²² Věstník sokolský: List Svazu československého sokolstva, XXXV., 1933, č. 35, s. 580–581.

²³ Orel: Ústřední list Československého Orelstva, XIX., 1934, č. 9–10, s. 106–107.

²⁴ Slovák: Politický a společenský týždenník, XVI., 1934, č. 1, s. 8.

²⁵ Orel: Ústřední list Československého Orelstva, XXI., 1936, č. 7, s. 77.

*schůzi ústřední rady k projednání. Tato ústřední rada budiž svolána do konce r. 1934. Sobotní schůze ústřední rady (13. X.) stanovila již tuto komisi takto: Kostelka, Červenka,²⁶ Krejčí, Huťka, Izakovič a Malý...*²⁷ Bylo tedy rozhodnuto o seskupení slovenských orelských žup do tamního zemského svazu. Čsl. Orlu na Slovensku ale byla schválením stanov umožněna nová pracovní působnost.²⁸

Dne 1. března 1935 byly problematické stanovy Zemského svazu žup Čsl. Orla na Slovensku podány Zemskému úřadu v Bratislavě ke schválení. Ležely zde až do 19. listopadu 1935, kdy je Zemský úřad v Bratislavě Čsl. Orlu vrátil se zamítavým stanoviskem. Mezitím však zveřejnil člen ústřední rady Čsl. Orla Alexej Izakovič spolu s mladšími radikály ze Slovenska ostrou polemiku o organizaci Čsl. Orla. Dne 11. srpna 1935 pak dokonce zveřejnil v deníku *Slovák* článek s názvem „Čo s naším Orlom“, ve kterém stálo: „...Priznám sa, že pri všetkej túžbe po čím skoršom usporiadaní zväzu som vzal s istou radosťou na vedomie toto oddialenie...“ V další části článku bylo slovenské Orelstvo vyzýváno, aby na schválení stanov nečekalo a zařídilo se bez nich.²⁹

Kvůli déletrvajícím sporům mezi vedením Čsl. Orla a zástupci Čsl. Orla na Slovensku, kteří nezřídka kdy zveřejňovali další provokativní články v časopisu *Slovák*,³⁰ bylo na 17. listopad 1935 také svoláno zasedání ústřední rady Čsl. Orla. Ještě před zahájením prvního referátu žádal jeden ze slovenských zástupců v ústřední radě, aby byl tento bod odsunut a jednalo se nejprve o organizačních věcech Zemského svazu žup Čsl. Orla na Slovensku. Žádal, aby bylo učiněno ustanovení tohoto svazu ke dni 15. prosince 1935, a to bez ohledu na to, že jeho stanovy nebyly dosud schváleny. Slovenským delegátům bylo vysvětleno, že nemůže dojít k ustanovení svazu, dokud nebudou jeho stanovy schváleny příslušnými úřady. Ti však na protest opustili schůzi.³¹

Zástupci slovenských žup, kteří byli současně členy ústřední rady, vydali po svém demonstračním odchodu ze zasedání ústřední rady dne 17. listopad 1935 provolání, které uveřejnil opět časopis *Slovák*. V něm bylo slovenské Orelstvo vyzýváno, aby přerušilo s ústředím své styky. Matej Huťka, III. náměstek starosty Čsl. Orla, začal používat titul „dočasný vedúci slov. Orla“. Delegáti slovenských žup, kteří byli zároveň členy ústřední rady, se rovněž sešli k poradě, aby si zvolili novou prozatímní vládu nad „neexistující organizací slovenského Orla“. Tam došlo k rozhodnutí, že Matej Huťka povede slovenského Orla po stránce organizační (jako starosta), Hlinkova župa po stránce osvětové a Imrich Izakovič a Viera Bachingerová-Onofrejová po stránce tělovýchovné. Alexej Izakovič byl navíc pověřen vydáváním samostatného časopisu *Slovenský Orol*.³²

Po zjištění faktu, že Zemský úřad v Bratislavě odmítl schválit stanovy Zemského svazu žup Čsl. Orla na Slovensku, se ústřední radě dostalo plné satisfakce. Toto stanovisko zachránilo jednak prestiž Čsl. Orla, a jednak i slovenské delegáty před ostudou, která by dozajista vznikla, kdyby byla svolána ilegální schůze neschválené organizace, která se nazývala státotvornou. Základním nedostatkem, na který Zemský úřad v Bratislavě upozorňoval, i když jeho zamítací nález obsahoval celkem dvanáct bodů, bylo, že svaz slovenských žup neměl ve svých stanovách vyjasněn vztah k mateřskému spolku. Po tom, co předsednictvo Čsl. Orla obdrželo zamítací nález Zemského úřadu v Bratislavě, se rozhodlo, že je nutno znovu svolat komisi, která by provedla změny stanov, které byly doporučeny příslušným úřadem. Komise byla svolána dvakrát, ale žádný z jejích slovenských členů se nedostavil ani se neomluvil. Předsednictvo Čsl. Orla tak považovalo další svolávání této komise za bezpředmětné a rozhodlo se, že podá ústřední radě následující návrhy:

1. Odvolat dosavadní komisi pro redakci stanov svazu slovenských žup.
2. Svolat novou komisi, která by urychleně provedla redakci stanov svazu slovenských žup.

²⁶ Vladimír Červenka však nedlouho po svém jmenování do této funkce na své členství v komisi rezignoval a byl nahrazen starostou Kadlčákovy župy, kterým byl Karel Kavík.

Orel: Ústřední list Československého Orelstva, XIX., 1934, č. 22, s. 253.

²⁷ Orel: Ústřední list Československého Orelstva, XIX., 1934, č. 20–21, s. 242.

²⁸ Orel: Ústřední list Československého Orelstva, XX., 1935, č. 2, s. 15.

²⁹ *Slovák*: Politický a společenský týždenník, XVII., 1935, č. 181, s. 8.

³⁰ *Slovák*: Politický a společenský týždenník, XVII., 1935, č. 254, s. 12.

³¹ Orel: Ústřední list Československého Orelstva, XX., 1935, č. 22, s. 254–255.

Orel: Ústřední list Československého Orelstva, XX., 1935, č. 23–24, s. 271.

Slovák: Politický a společenský týždenník, XVII., 1935, č. 261, s. 1.

³² Orel: Ústřední list Československého Orelstva, XXI., 1936, č. 7, s. 76–80.

3. Do této nové komise nedovolit vstup žádnému z dosavadních slovenských členů, ale naopak zvolit do komise nové slovenské členy.³³

Rozpad Československého Orla – od přerušení komunikace slovenských orlů s brněnským ústředím k získání jejich vytoužené samostatnosti

V letech 1936–1938 pokračovala roztržka mezi orelským ústředím a slovenským Orlem, a to i přesto, že byl v prosinci 1935 vyloučen z řad Orelstva Karol Sidor.³⁴ Tyto roky by se daly charakterizovat jako období dvojvládní. Ústředí, které považovalo činnost slovenského Orla za nelegitimní, se totiž i nadále snažilo vést slovenské Orelstvo, které ho však, až na výjimky, příliš nerespektovalo. Veškerá korespondence tak byla spíše jednostranná, protože Slováci na zasláné dokumenty a výzvy neodpovídali. Na Slovensku tak byla orelská činnost vyvíjena v rámci legálně ustanovených jednot a žup, které šly samostatnou cestou.³⁵

Dalším projevem snah o oficiální založení samostatného slovenského Orla byl pokus Alexeje Izakoviče. Když totiž slovenští „funkcionáři“ zjistili, že nebude možné ustanovit svaz, který by prozatím existoval bez jednot, neboť na Slovensku stále fungovaly jednoty Čsl. Orla, snažili se o vybudování Orla na Slovensku obráceným způsobem – tedy od jednot. Alexej Izakovič tedy založil první dvě „skupiny slov. Orla“ u Nových Zámků a podal jejich stanovy ke schválení. Ty však byly úředně zamítnuty. Veškerá tato činnost byla bedlivě sledována předsednictvem Čsl. Orla. Tomu postupně docházela trpělivost a rozhodlo se jednat. Učinilo tedy ústřední radě několik návrhů:

1. Matej Huťka, jakožto III. náměstek starosty Čsl. Orla, se postavil do čela slovenských členů ústřední rady. Podepsal svolání o přerušení styků s Brnem, používá titul „dočasný vedoucí slovenského Orla“ a podepsal článek „Prečo vychádzame“ v prvním čísle časopisu *Slovenský Orol*. Toto jednání se podle předsednictva Čsl. Orla jasně nesrovnávalo s postavením, jaké v organizaci měl, neboť se dopustil přestupku a porušení orelské kázně. Proto navrhlo předsednictvo ústřední radě:
 - a) udělit Mateji Huťkovi přísnou důtku
 - b) zakázat Mateji Huťkovi používat v budoucnu jiného označení, než jaké plynulo ze stanov Čsl. Orla
 - c) vyslovit možnost, že pokud by se opakovalo jeho provinění proti jednotnosti Čsl. Orla, byl by zbaven všech členských funkcí.
2. Rovněž svolání slovenských delegátů bylo předmětem jednání a šetření předsednictva Čsl. Orla, které se usneslo, že všichni ti, kteří svým jménem podepsali bez schválení žup toto svolání, se dopustili přestupku porušení orelské kázně a poškození Čsl. Orla. Jednalo se o pány Vaška a Moravčíka, kterým navrhovalo předsednictvo rovněž udělit důtku.
3. Předsednictvo Čsl. Orla se dále zabývalo jednáním Alexeje Izakoviče – člena ústřední rady za župu Cyrilometodějskou:
 - a) Alexej Izakovič vyzval otevřeně v časopise *Slovák*, aby Orelstvo na Slovensku nečekalo na schválení stanov svazu slovenských žup a zařídilo se bez nich. V tomto článku rovněž vybízel ke svolání slovenského Orelstva a v uvedení v život Zemské ústředí – tedy k rozporu v organizaci.
 - b) Tímto článkem z 11. srpna 1935 vyvolal Alexej Izakovič celou kampaň polemických článků, které směřovaly k tomu, aby se slovenské Orelstvo osamostatnilo.
 - c) V lednu 1936 oznámil Alexej Izakovič předsednictvu Čsl. Orla, že bude vydávat samostatný časopis *Slovenský Orol*. Předsednictvo ho upozornilo, že vydávat tento časopis není třeba, neboť na Slovensku vycházel časopis *Stráž Tatier*.
 - d) Předsednictvo Čsl. Orla kladlo také Alexeji Izakovičovi za vinu, že se pokusil rozvrátit jednotnou orelskou organizaci na Slovensku tím, že z jeho iniciativy byly založeny dvě „pokusné skupiny slovenského Orla“.

³³ Tamtéž.

³⁴ Důvodem Sidorova vyloučení byly pravděpodobně jeho častá kritika brněnského ústředí, pokusy o odtržení slovenského Orla a jeho politické názory, se kterými se vedení Čsl. Orla neztotožňovalo.

³⁵ Grexa, J. (1971). *Orol na Slovensku v r. 1919 – 1938* (Rigorózní práce, Univerzita Komenského v Bratislavě, Bratislava, Československo), s. 117–118.

- e) Alexej Izakovič svojí novinářskou a organizační činností vyvolal ovzduší, které mělo vést k odvratu slovenských jednot od Čsl. Orla a nabádal k neustálému přerušení jednání s ústřední radou.

Předsednictvo Čsl. Orla bylo toho názoru, že chování Alexeje Izakoviče bylo nejen v rozporu s jeho členstvím v ústřední radě, ale ohrožovalo i orelskou jednotu a kázeň. Vzhledem k této nebezpečné činnosti Alexeje Izakoviče také navrholo, aby Alexej Izakovič:

1. byl podle § 9. odst. 3. písm. c) stanov Čsl. Orla zatím zbaven všech funkcí v Čsl. Orlu;
2. ústřední rada zakázala Alexeji Izakovičovi další vydávání časopisu *Slovenský Orel*.³⁶

Záležitosti Slovenska se následně projednávaly na plenární schůzi ústřední rady v Brně dne 29. března 1936, které se zúčastnili zástupci 24 žup (dvě slovenské župy vyslaly své pozorovatele). Ústřední rada jednala nejdříve o návrzích na svolání nové komise pro redakci stanov svazu žup. Bylo usneseno, aby komise byla šestičlenná. Nejprve do ní byli navrženi Jaroslav Řehulka z Olomouce, V. Červinka z Prahy a Vladimír Kučera z Brna. Další tři členové komise měli být určeni podle návrhu slovenských žup. Ústřední rada pak jednomyslně schválila disciplinární tresty, které jí předložilo předsednictvo Čsl. Orla.³⁷ Alexej Izakovič se proti rozhodnutí ústřední rady sice odvolal, ale jeho platnost byla potvrzena na jejím zasedání dne 24. října 1937.³⁸

Na neděli 13. prosince 1936 byla do Brna svolána plenární schůze ústřední rady Čsl. Orla, aby projednala nejaktuálnější problémy celého spolku. Řešila se na ní i vzniklá situace na Slovensku. Byla zde podána situační zpráva a zmíněny některé problémy, které se již podařilo překonat. Rovněž byly navrženy kroky ke konečnému a brzkému zorganizování orelského hnutí na Slovensku.³⁹

Dne 2. ledna 1937 se v Žilině konala porada zástupců jednotlivých slovenských žup, na které byl zvolen nový vrcholný slovenský orgán – Správa slovenského Orla. Jeho předsedou byl jmenován dlouholetý orelský funkcionář Andrej Marsina. Celý rok 1937 se měl následně podle něj nést v duchu brannosti. Již ve dnech 31. ledna až 2. února 1937 se v Ružomberoku konal zemský branný kurz, jehož programem byla např. ideová výchova, dále tělesný výcvik, pochodová cvičení, pořadová cvičení, hry, spojovací technika, topografie či hygiena a první pomoc. Správa slovenského Orla také vyzvala veškeré své jednoty, aby po vzoru Čech a Moravy začaly zřizovat své vlastní branné odbory. Pod novým vedením se ale rozproudila také další orelská činnost. Dne 29. srpna 1937 se konala porada župních náčelníků a náčelnic, kterými byl ustanoven Zemský tělovýchovný poradní sbor. V této době čítal Orel na Slovensku okolo 20 tisíc členů. Ve slovenském Orlu se však začali také více prosazovat členové, kteří směřovali k separaci a fašizaci. Objevila se řada protičeských i protičeskoslovenských projevů. Některé z nich byly dokonce vyšetřovány policií.⁴⁰

V neděli 10. dubna 1938 se konal v tělocvičně Šrámkových sociálních domů v Brně Na Ponávce č. p. 2a VII. řádný sjezd Československého Orla.⁴¹ Ten se musel mj. zabývat stále neutěšenou situací na Slovensku. Bylo zde navrženo, že by se tato dlouhotrvající krize mohla řešit zbavením se rebelujících členů, kteří odboj drželi pohromadě, a započítím nové organizační práce, ke které však bylo nutno ustanovit nové vedoucí.⁴² Situaci se však úspěšně řešit nedařilo. Slovenský Orel si tak nadále žil vlastním životem a připravoval si svůj zcela vlastní orelský slet.

Jednalo se de facto se o poslední velký orelský podnik meziválečného období – III. zemský orelský slet na Slovensku, který byl naplánován do Žiliny. Otázka jeho realizace ovšem zůstala dlouho nezodpovězena, a to i v době, kdy již běžely přípravy. Termín byl stanoven na 12. až 15. srpna 1938. Se sletem nesouhlasilo ani orelské ústředí v Brně, ani slovenský zemský úřad, který si dobře uvědomoval

³⁶ Orel: Ústřední list Československého Orelstva, XXI., 1936, č. 7, s. 76–80.

³⁷ Tamtéž.

³⁸ Vydávání časopisu *Slovenský Orel* bylo sice Alexeji Izakovičovi zakázáno, ten ale zákazu nedbal.

Orel: Ústřední list Československého Orelstva, XXII., 1937, č. 20, s. 234.

³⁹ Orel: Ústřední list Československého Orelstva, XXI., 1936, č. 23–24, s. 268–270.

⁴⁰ Grexa, J. (1971). *Orel na Slovensku v r. 1919 – 1938* (Rigorózní práce, Univerzita Komenského v Bratislavě, Bratislava, Československo), s. 122–126.

⁴¹ Orel: Ústřední list Československého Orelstva, XXIII., 1938, č. 4, s. 37.

⁴² Orel: Ústřední list Československého Orelstva, XXIII., 1938, č. 7–8, s. 82–83.

riskantnost celé akce. Věděl totiž, že za sletem budou stát místní autonomisté. Slovenský zemský úřad tak oznámil v přípisu dne 20. června 1938 okresnímu úřadu v Žilině, že slet nepovoluje, neboť slovenské župy nemají oprávnění uspořádat svůj slet bez souhlasu ústředí.

Díky podpoře okresního úřadu v Žilině a taktického loajálního postupu organizátorů se ale slet přeci jen uskutečnil. Dne 17. března 1938 totiž požádali organizátoři předsedu vlády Milana Hodžu o protektorát nad ním. Argumentovali navíc tím, že se slet bude konat na počest 20. výročí založení republiky. Nakonec tak došlo k dohodě mezi ústředím Orla v Brně, slovenským zemským úřadem, okresním úřadem a organizátory, že slet nebude oficiálně označen jako zemský a že se na něm nebudou přednášet žádné politické projevy. Čsl. Orel se ale od této akce zcela distancoval. Brněnské ústředí dokonce zakázalo listem č. j. 113-38 svým českým a moravským orlům účast na tomto sletu: „*Při dnešním smýšlení a práci některých činitelů na Slovensku může účast našich Orlů na žilinském krajském sletě znamenati asistovati v orelském kroji srdečnému uvítání henleinovských turnérů, což jistě se nedá spojit s orelskou ctí a neporušeným vlasteneckým smýšlením Čsl. Orla.*“

Na sletu se ukázalo, že Slovensko není v myšlence oddělení zcela jednotné. Jednalo se totiž spíše o župní slet – slet župy Svet. Hurbana-Vajanského, který byl sice obeslán všemi slovenskými župami, ale rozhodně ne všemi jednotami. Dalo by se tedy říci, že tento slet vzhledem k nízké účasti velmi zklamal. Byl zahájen v sobotu 13. srpna. Hlavním sletovým dnem byla neděle 14. srpna. Tento den byl na programu např. průvod, ve kterém pochodovalo 4 200 orlů v krojích. Tohoto čísla běžně dosahoval Čsl. Orel v Čechách a na Moravě při župních akcích. Také na cvičištích se více řečnilo a agitovalo, než cvičilo. Cvičení členek nebylo např. dokončeno, a to z toho důvodu, že jich dobrá polovina předepsané cviky neovládala. Projev čestného starosty slovenského Orla Andreje Hlinky navíc jasně porušil slib o apolitičnosti projevů. Slet tak byl příhodně využit k utužení protičeských, protibolševických a protizidovských nálad.⁴³ Samostatná organizace sletu bez pomoci z ústředí ovšem naprosto zklamala, což bylo jistě mnohými lidmi v Čsl. Orlu vnímáno jako zadostiučinění.⁴⁴

Nástin historie Orla na Slovensku po vzniku Česko-Slovenské republiky

Dne 6. října 1938 byla podepsána Žilinská dohoda, kterou Slovensko získalo autonomii. Nový zemský prezident Julián Šimko schválil dne 19. října 1938 výměrem číslo 339 427/8-1938 stanov samostatného spolku, který nesl jméno Slovenský Orol. Slovenské Orelstvo se tak na základě těchto stanov chystalo na velkou reorganizaci celého hnutí. Brzké události však zmrazily slovenský optimismus a vedly i k zániku nově vzniklé organizace. Ještě před tím musel Slovenský Orol kvůli odtržení části slovenského území, které připadlo Maďarsku, „překousnout“ ztrátu asi 40 jednot. Následně se musel kvůli nařízení vlády (zrušení všech polovojských a branných organizací) rozloučit se svou branností. Dne 5. prosince 1938 byl vydán výměr slovenské vlády číslo 70, který nařizoval rozpuštění všech tělovýchovných organizací na území Slovenska. Poslední tečku za samostatným Slovenským Orlom napsal jeho bývalý funkcionář, v této době již člen Hlinkových gard, Karol Sidor. Podle jeho rozkazu číslo 6 z 18. prosince 1938 přešel veškerý majetek tělovýchovných spolků do rukou gardistů.⁴⁵ Většina Čsl. Orla ovšem mohla pokračovat v činnosti. Těsně před vyhlášením Protektorátu Čechy a Morava se ovšem musel přejmenovat na Československý Orel. Také ten byl ovšem nakonec okupanty donucen k ukončení své činnosti, a to v roce 1941 na Moravě a o rok později v Čechách.

Na rozdíl od Slovenského Orla, který si těsně před druhou světovou válkou stihl vydobýt svou vytouženou samostatnost, obnovila orelská organizace v Čechách a na Moravě po skončení druhé světové války svou činnost, a dokonce považovala krátké svobodné poválečné období za nejšťastnější v historii celé organizace. Situace slovenských Orlů byla ovšem zcela jiná. V nových poměrech třetí republiky muselo předsednictvo Čsl. Orla požádat pověřenectvo vnitra Slovenské národní rady o povolení čin-

⁴³ Grexa, J. (1971). *Orol na Slovensku v r. 1919 – 1938* (Rigorózní práce, Univerzita Komenského v Bratislave, Bratislava, Československo), s. 126–128.

Perútka, J. (1980). *Dejiny telesnej výchovy a športu na Slovensku*. Bratislava: Šport, s. 72.

Reitmayer, L. (1978). *Přehled vývoje tělesné výchovy na území ČSSR*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, s. 116.

⁴⁴ Orel: Ústřední list Československého Orelstva, XXIII., 1938, č. 17, s. 200.

⁴⁵ Grexa, J. (1971). *Orol na Slovensku v r. 1919 – 1938* (Rigorózní práce, Univerzita Komenského v Bratislave, Bratislava, Československo), s. 128–130.

Perútka, J. (1980). *Dejiny telesnej výchovy a športu na Slovensku*. Bratislava: Šport, s. 67–74.

nosti Čsl. Orla na Slovensku.⁴⁶ K jednání sice docházelo průběžně po celou dobu třetí republiky, ale k faktické obnově Orla na Slovensku nedošlo. Orlové ze Slovenska si v ústředním listu tak mohli pouze anonymně postesknout, že ačkoli byl český i slovenský Orel stejně postižen nepřízní osudu, pouze jednomu byla dána šance postavit se opět na vlastní nohy, zatímco prosba druhého zůstala nevyslyšena.⁴⁷

„My, slovenskí orli, sme totiž ďaleko od akýchkoľvek protištátných piklov, my chceme byť vždy dobrými dieťkami našej katolíckej cirkve, užitočnými členmi nášho národa a slušnými občanmi našej obnovenej československej republiky. Milujeme svoju cirkev, svoj národ, a vlasť.“⁴⁸

Tvrdili také, že i oni před válkou důsledně zachovávali apolitičnost hnutí, ačkoliv jako jednotliví katolíci podporovali katolické strany, tj. HSĽS nebo Mičurovu Československou stranu lidovou. Dále tvrdili, že předáci slovenského Orla nikdy nepřipustili, aby se z organizace stala sekce jakékoliv politické strany, kterou by bylo možné využívat v politickém boji. Orlu tak v podstatě zachovali nejvyšší možnou míru samostatnosti, úměrnou politickému vývoji.

Úředníci a tělovýchovní činitelé ovšem rozhodně nerefletovali snahy o obnovu luďáky zkompromitovaného Slovenského Orla. Když byla 15. června 1947 na Slovensku ustavena Slovenská tělovýchovná rada jakožto pobočný spolek Československého tělovýchovného svazu, zúčastnily se jejího ustavení všechny slovenské tělovýchovné, turistické a skautské organizace. Nikdo však zástupce někdejšího Slovenského Orla nepřizval.⁴⁹

Slováci usilující o obnovu Orla na Slovensku tak teprve teď navázali styk s moravským vedením. V říjnu 1947 se jich několik zúčastnilo pracovního kurzu Velehradské župy, kde vzešel návrh uspořádat konferenci slovenských katolických pracovníků v Novém Městě nad Váhem s hlavním cílem obnovit Československého Orla na Slovensku jako jednotnou katolickou tělovýchovnou organizaci českých a slovenských katolíků. Ale vzhledem k tomu, že předsednictvo Velehradské župy nezáískalo podporu brněnského ústředí, které bylo vůči obnově Československého Orla na Slovensku pro specifické politické příčiny rezervované, uskutečnili velehradští orlové tuto konferenci solitérně, bez oficiálního pověření ústředí v říjnu 1947.⁵⁰ Slováci však měli eminentní zájem o zdar jednání. Důkazem bylo 120 přítomných slovenských orlů, kteří se hlásili k obnově společné orelské organizace. Tento plán však až do února 1948 významně nepostoupil a Orel se svého vzkříšení na Slovensku v tomto období prakticky nedočkal.⁵¹ K obnovení Orla na Slovensku tak došlo až po pádu komunistického režimu, a to dne 7. března 1992.

Závěr

Počátky tělocvičné organizace Orel sahají na přelom 19. a 20. století, kdy začaly v českých zemích vznikat první tělocvičné odbory při již existujících katolických spolcích. Ne zcela jednotné orelské hnutí významně přibrzdl první světová válka, po jejímž skončení se orelské odbory v Čechách a na Moravě sjednotily. Tím vznikl samostatný spolek – Československý Orel. První stanovy spolku byly schváleny již v roce 1919, ale vzhledem k tomu, že tento spolek brzy rozšířil činnost také na Slovensko

⁴⁶ Slovenskou národní radou byla prozatím povolena pouze činnost Klubu slovenských turistů a lyžářů a Slovenské ústřední sportovní radě.

Kössl, J., Štumbauer, J., & Waic, M. (2004). *Vybrané kapitoly z dějin tělesné kultury*. Praha: Karolinum, s. 141.

⁴⁷ Nepomohlo ani zdůraznění minulé státnosti slovenských orlů, ani fakt, že během Pribinových oslav roku 1933 figurovali členové slovenského Orla na československé straně a ani později se nenechali vtáhnout do autonomistického boje. Naopak tvrdili, že slovenští orlové ještě v polovině srpna 1938 uspořádali v Žilině velkolepou oslavu dvaceti letí Československé republiky, což jim u hlavního luďáckého proudu jistě nebylo přičteno k dobru.

⁴⁸ Národní archiv, Fond Československý Orel, Karton 13, Tisková orelská služba 1946–48, Žádost o zveřejnění zpráv Tiskovou orelskou službou, dne 16. října 1947.

⁴⁹ Reitmayer, L. (1978). *Přehled vývoje tělesné výchovy na území ČSSR*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, s. 150.

⁵⁰ Přesné datum a bližší informace se bohužel nepodařilo dohledat.

⁵¹ Vejvar, S. (2014). *Dějiny tělovýchovné organizace Orel v Čechách v letech 1909–1948* (Disertační práce, Univerzita Karlova v Praze, Praha, Česká republika), s. 369–370.

a později i na Podkarpatskou Rus, bylo třeba stanovy upravit. Ke schválení nových stanov tak došlo v roce 1921, kdy byla celá organizace rozdělena na jednoty,⁵² župy, zemské svazy a ústředí.

V polovině 20. let ovšem zastávalo vedení ten názor, že by bylo vhodné strukturu celé orelské organizace zjednodušit – zrušit zemské svazy. Důvodem bylo především to, že by větší část odvedených členských příspěvků zůstala přímo v župách, neboť by se o ni nedělilo tolik orgánů. K tomu je ovšem nutno dodat, že tento argument na (finanční) výhody nové struktury celé organizace nemohl především na Slovensku uspět, protože Slováci si s placením členských příspěvků už ve dvacátých letech příliš starosti nedělali. Vedení Čsl. Orla ovšem proti tomuto problému mohlo jen stěží zakročit, protože mnohdy ani nevědělo, kolik je na Slovensku organizováno příslušníků. Jejich zasílané seznamy bývaly totiž často neúplné.

Plánovaná redukce orgánů Čsl. Orla tak vyvolala nevoli, která přerostla nejprve v revoltu rušení zemské rady Orla v Čechách. V čele odporu stanul tamní zemský tajemník Bedřich Klimeš. Ten se spolu s částí zemského předsednictva ohradil proti novým stanovám a vydal provolání k českým jednotám Čsl. Orla. Ty vyzýval k vystoupení proti brněnskému ústředí, které se mělo projevit okamžitým přerušením komunikace s ním a odmítnutím placení příspěvků. Vrcholem této protestní akce bylo vydané prohlášení, že Zemská rada Orla v Čechách je připravena vyhlásit autonomii a vrátit se k původnímu českému Orlu. Vedení Čsl. Orla rázně zasáhlo a zbavilo Bedřicha Klimeše až do odvolání všech funkcí v Čsl. Orlu a všech členských práv.

Kromě zemské rady Orla v Čechách nesouhlasilo s plánovanou změnou stanov ani vedení Orla na Slovensku. To se zřejmě také od svých českých kolegů poučilo a postupně převzalo i jejich návrhy na vytvoření tlaku na brněnské ústředí. Díky určitým ústupkům ústřední rady Čsl. Orla se ovšem podařilo krizi prozatím zažehnat a stanovy v roce 1930 schválit. Přijaté stanovy ovšem zapříčinily obrovské rozpory v celé organizaci. Slovenští orlové začali postupně čím dál tím více volat po odtržení slovenského Orla od ústředního spolku a již v roce 1932 byly v tomto ohledu učiněny i první pokusy.

Ty ovšem neustále narážely na problémy během úředního schvalování stanov samostatných orgánů slovenského Orla. Vedení Čsl. Orla se snažilo situaci řešit, nicméně se mu to dlouhodobě nedařilo. Poté, co ztroskotaly pokusy o učinění dohody, sáhlo vedení Čsl. Orla k udělování důtek či zbavování představitelů slovenského Orla funkcí. Ukázalo se ovšem, že ani tento krok nebyl pro orelskou organizaci příliš šťastný. Slovenský Orel totiž v polovině 30. let přerušil s brněnským ústředím veškerou komunikaci a snažil se dosáhnout svého úředního osamostatnění.

Vedení Čsl. Orla ovšem nechtělo o své slovenské příslušníky přijít, a to přesto, že ti se svými zhruba 20 tisíci členy tvořili v roce 1937 asi pouze 12 % celé organizace, která v této době čítala okolo 165 tisíc příslušníků. Vedení Čsl. Orla se sice domnívalo, že myšlenky na osamostatnění slovenské orelské organizace jsou spíše názorem užší skupiny členstva, která celý odpor drží pohromadě, ale fakt, že nebylo schopno s těmito členy vůbec „pohnout“ a zabránit tak v utváření orgánů, které celého slovenského Orla řídily, mluví spíše o opaku.

Bohužel se ve slovenském Orlu začali také čím dál tím více prosazovat členové, kteří směřovali k separaci a fašizaci. Svou vytouženou samostatnost získal Slovenský Orol až po podepsání Žilinské dohody a vyhlášení slovenské autonomie. Snaha některých členů o odtržení Orla na Slovensku od brněnského ústředí a také o vyhlášení samostatného Slovenska, a to za pomoci nacistického Německa, tak nakonec byla úspěšná. Ze své samostatnosti se ovšem Slovenský Orol dlouho neradoval, protože byl brzy včleněn do Hlinkových gard. Úzká spolupráce s HSĽS, jejímž původním cílem byla autonomie Slovenska, se tak slovenským orlům nevyplatila. Naopak je zcela zdiskreditovala a v důsledku toho jim nebylo dovoleno po válce činnost obnovit. Zájem na jejich obnově neměl příliš ani Čsl. Orel, který naopak po skončení druhé světové války zažil nebývale šťastné (i když také velice krátké) období. Český politický katolicismus, se kterým byl tento spolek pevně svázán, začal být totiž vnímán jako určitá opoziční síla vůči nacismu. Slovenští orlové, kteří měli po skončení druhé světové války na obnově svého spolku nebo alespoň obnově slovenského Orla jako součásti Československého Orla eminentní zájem, si tak nakonec museli počkat až do 90. let, neboť v Československu v roce 1948 zavládl totalitní komunistický režim, který hned zkraje samostatnou činnost jednotlivých tělocvičných organizací znemožnil.

⁵² Několik blízkých jednot tvořilo okrsek. Ten byl ovšem brán spíše jako pomocný útvar.

Prameny a literatura

Archivní fondy

Archiv Orla.

Národní archiv, Fond Československý Orel, Kartony 1–14.

Národní archiv, Fond Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě, Karton 132.

Periodika

Nová tělesná výchova: list pro tělesnou výchovu, tělocvik, sport, hry, skauting a pro vědecké studium těchto oborů, roč. III. (1930).

Orel: Ústřední list Československého Orelstva, roč. IV. – XXIII. (1919–1938).

Slovák: Politický a společenský týždenník, roč. XVI. – XVII. (1934–1935).

Věstník sokolský: List Svazu českoslovanského sokolstva, roč. XXXV. (1933).

Literatura

Beranová, J., & Waic, M. (1998). *Kulturně výchovná a vzdělávací činnost českých tělovýchovných organizací*. Praha: Národní muzeum.

Bosák, E. et al. (1969). *Stručný přehled vývoje sportovních odvětví v Československu. Díl 1*. Praha: Olympia.

Grexa, J. (1971). *Orol na Slovensku v r. 1919 – 1938* (Rigorózní práce, Univerzita Komenského v Bratislavě, Bratislava, Československo).

Hanuš, J. (1992). *Kronika orelstva 1902–1948*. Brno: Orel.

Kössl, J., Štumbauer, J., & Waic, M. (2004). *Vybrané kapitoly z dějin tělesné kultury*. Praha: Karolinum.

Perútka, J. (1980). *Dejiny telesnej výchovy a športu na Slovensku*. Bratislava: Šport.

Reitmayer, L. (1978). *Přehled vývoje tělesné výchovy na území ČSSR*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

Štumbauer, J., Tlustý, T., & Malátová, R. (2015). *Vybrané kapitoly z historie tělesné výchovy, sportu a turistiky v českých zemích do roku 1918*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích.

Tlustý, T. (2018). Počátky a vývoj orelské organizace na Moravě do roku 1914. *Studia Sportiva*, 12(1), 94–106.

Tlustý, T. (2019). Počátky a vývoj orelské organizace v Čechách do roku 1914. *Česká kinantropologie*, 23(1–2), 62–77.

Tlustý, T. (2020). Svatováclavské dni Orelstva v Praze 1929 – jejich přípravy a průběh. *Česká Kinantropologie*, 24(1–2), 41–57.

Vejvar, S. (2014). *Dějiny tělovýchovné organizace Orel v Čechách v letech 1909–1948* (Disertační práce, Univerzita Karlova v Praze, Praha, Česká republika).

Waic, M. (2016). *Tělesná výchova a sport v politickém životě meziválečného Československa*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky.

PhDr. Tomáš Tlustý, Ph.D.

KTVS PF JU

Na Sádkách 305/2a

370 05 České Budějovice

tomtlusty@pf.jcu.cz